

KIRJALLINEN KYSYMYS 455/2012 vp

Saamelaisvähemmistöjen kielellisten oikeuksien turvaaminen

Eduskunnan puhemiehelle

Suomen alkuperäiskansaa, saamelaisia, asuu Suomessa noin 8 700 (vuonna 2008). Vuodesta 1996 lähtien saamelaisilla on ollut kotiseutualueellaan Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kuntien sekä Sodankylän Lapin paliskunnan alueella kieltään ja kulttuuriaan koskeva perustuslain mukainen itsehallinto. Saamelaisten itsehallintoon kuuluvia tehtäviä hoitaa saamelaisten vaaleilla valitsema parlamentti, Saamelaiskäräjät (Sámediggi). Saamelaisista yli 60 prosenttia asuu kuitenkin saamelaisalueen ulkopuolella, pääosin Helsingin seudulla, Oulussa ja Rovaniemellä. Tämä asettaa suuria haasteita saamelaisvähemmistöjemme oikeuksien turvaamiselle.

Suomessa puhutaan yhteensä kolmea saamen kieltä: inarinsaamea, koltansaamea ja pohjoissaamea. Suurin kieliryhmistä on pohjoissaame, jota puhuu Suomessa noin 2 000 henkilöä. Koltansaamea puhuu noin 350 ja inarinsaamea 300 henkilöä. Inarinsaamea puhutaan vain Suomessa (Saamelaiskäräjät 2011). Monet saamelaiset ovat valtakielten paineessa menettäneet alkuperäisen kielensä. Kaikki saamen kielet kuuluvat Unescon kansainvälisen luokituksen mukaan uhanalaisiin kieliin, inarin- ja koltansaame vakavasti uhanalaisiin kieliin. 1960-luvulla alkanut etninen herääminen on johtanut kielten tietoiseen varjeluun ja elvytystoimenpiteisiin. Muun muassa vuonna 2002 saamen kieli otettiin mukaan EU:n komission vakavasti uhanalaisten kielten ohjelmaan. Saamen kielten säilymisellä on keskeinen merkitys saamelaisten kulttuurille.

Saamen kieli sai virallisen aseman Suomessa vuonna 1992, kun laki saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa (516/1991) säädettiin. Kielilakia uudistettiin vuonna 2004 saamen kielilain (1086/2003) tullessa voimaan. Saamen kielilaisa turvataan saamelaisten oikeus käyttää omaa saamen kieltään viranomaisissa sekä asetetaan julkiselle vallalle velvollisuus toteuttaa ja edistää saamelaisten kielellisiä oikeuksia. Oikeus käyttää omaa kieltään viranomaisissa on laajempi saamelaisten kotiseutualueella kuin kotiseutualueen ulkopuolella. Laki koskee kaikkia Suomessa puhuttavia saamen kieliä. Erityislainsäädännössä on lisäksi turvattu saamelaisten oikeus saada peruskoulu- ja muuta opetusta saamen kielellä. Saamen kielestä opetuskielenä, oppiaineena ja tutkintokielenä säädetään myös erikseen.

Saamenkielinen kouluopetus alkoi Utsjoella ja Inarissa 1970-luvun puolivälissä. Saamelaisten kotiseutualueella asuvien saamenkielisten oppilaiden tulee saada pääosa perusopetuksestaan saamen kielellä. Saamelaisalueen peruskouluisa ja lukioissa saamen kieli voi olla koulun opetuskieli, äidinkielen oppiaine tai vieraan kielen oppiaine. Opetusta saamen kielellä annetaan eniten perusopetuksen alemmilla vuosiluokilla, ja saamenkielinen opetus vuosiluokilla 7–9 on edelleen vähäistä. Saamelaiskäräjien koulutus- ja oppimateriaalitoimiston vuoden 2012 tilastojulkaisun mukaan vuosina 2011–2012 Suomessa sai saamenkielistä peruskouluopetusta (pois lukien äidinkieli ja kieliopinnot) 154 oppilasta, kieliopinnot mukaan luettuina 470 oppilasta. Lu-

kiossa saamenkielistä opetusta ei saanut enää yksikään oppilas, ja kieliopinnot mukaan lukien 55 oppilasta sai opetusta saamen kielessä. Vain kotiseutualueen ulkopuolista opetusta tarkasteltaessa (peruskoulu ja toisen asteen opetus) saamenkielistä opetusta ei saanut yksikään oppilas, ja kieliopinnot mukaan lukien saamen kielessä sai opetusta 105 oppilasta. Kotiseutualueella luvut olivat vastaavasti 178 oppilasta ja 528 oppilasta. Ylioppilastutkinnon pohjois- ja inarinsaamen kokeen on voinut suorittaa 1990-luvulta alkaen, koltansaamen vuodesta 2005. Ylioppilastutkinnon muut osat voi edelleen suorittaa vain suomen ja ruotsin kielellä.

Vaikka enemmistö saamelaisista asuu kotiseutualueen ulkopuolella, saamelaisalueen ulkopuolella saamen kieltä opetetaan suhteellisesti hyvin vähän. Myös saamelaisalueella saamenkielinen opetus tyrehtyy peruskoulun jälkeen. Tämä ei luo oppilaille tasavertaisia mahdollisuuksia opiskella omalla äidinkielellään kehittäen kielitaitoaan myös korkeamman asteen opintoja ajatellen. Ylioppilastutkintojärjestelmä ei myöskään kannusta saamelaisia nuoria opiskelemaan omalla äidinkielellään; moni saamenkielinen opiskelee varmasti mieluummin lukion reaaliaineita suomeksi tai ruotsiksi ylioppilastutkinnon suorittamisen ollessa mahdollista vain näillä kielillä. Yhtä kaikki tämä luo epätasa-arvoisen lähtöasetelman

lukio-opintoihin. Kielikysymykseen läheisesti sidoksissa on myös saamelaisten, EU-alueen ainoan alkuperäiskansan, kulttuurin säilyttäminen. Toisen asteen opetukseen siirryttäessä, tärkeässä nuorten identiteetin luomisvaiheessa saamelaisidentiteettiä voidaan poliittisin teoin sekä ruokkia että tukahduttaa. Saamenkielisen opetuksen loppuessa kuin seinään — taloudellisiin syihin ja vähäiseen kysyntään vedoten — yhteiskunta viestii saamenkielisille näiden kulttuurin ja kielellisen perinnön olevan vähemmän tärkeää kuin esimerkiksi ruotsin kielen aseman. Hallituksen suunnittelema kuntauudistus kohdistaa paineita kielellisten oikeuksien toteutukselle myös opetuksessa.

Yksi hallitusohjelman kolmesta painopistealueesta on köyhyyden, eriarvoisuuden ja syrjäytymisen ehkäiseminen.

Edellä olevan perusteella ja eduskunnan työjärjestyksen 27 §:ään viitaten esitämme asianomaisen ministerin vastattavaksi seuraavan kysymyksen:

Mitä hallitus aikoo tehdä saamelaisvähemmistöjemme kielellisten oikeuksien turvaamiseksi saamelaisten kotiseutualueella ja kotiseutualueen ulkopuolella sekä erityisesti toisen asteen opetuksessa?

Helsingissä 29 päivänä toukokuuta 2012

Maria Lohela /ps
Anssi Joutsenlahti /ps
Hanna Mäntylä /ps

Martti Mölsä /ps
Lea Mäkipää /ps

Eduskunnan puhemiehelle

Eduskunnan työjärjestyksen 27 §:ssä mainitussa tarkoituksessa Te, Herra puhemies, olette toimitanut asianomaisen ministerin vastattavaksi kansanedustaja Maria Lohelan /ps ym. näin kuuluvan kirjallisen kysymyksen KK 455/2012 vp:

Mitä hallitus aikoo tehdä saamelaisvähemmistöjemme kielellisten oikeuksien turvaamiseksi saamelaisten kotiseutualueella ja kotiseutualueen ulkopuolella sekä erityisesti toisen asteen opetuksessa?

Vastauksena kysymykseen esitän seuraavaa:

Kansanedustaja Lohelan ym. kirjallisessa kysymyksessä kiinnitetään aiheellisesti huomiota Suomessa puhuttujen saamen kielten asemaan. Perustuslain 17 §:n mukaan saamelaisilla alkuperäiskansana on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Mm. saamen kielilaki (1086/2003) täsmentää kielellisiä oikeuksia erityisesti saamelaisten kotiseutualueella.

Kuten kirjallisessa kysymyksessäkin todetaan, valtaosa saamelaisista asuu nykyisin kotiseutualueen ulkopuolella. Saamelaislapsista ja -nuorista jo 70 prosentin on arvioitu asuvan saamelaisalueen ulkopuolella. Kuten kirjallisessa kysymyksessä todetaan, vaikka kunnilla on tietyin edellytyksin mahdollisuus saada korvausta saamen opetuksen järjestämisestä kotiseutualueen ulkopuolella, on opetusta järjestetty suhteellisen vähän. Samoin, vaikka lain mukaan kunnan tulee järjestää päivähoitoa suomen, ruotsin tai saamen kielellä, on saamenkielinen päivähoito toteutunut vain suhteellisen harvoilla paikkakunnilla.

Hallitus on tietoinen siitä, että kaikki Suomessa puhutut saamen kielet ovat uhanalaisissa ase-

massa. Erityisen uhanalaisia ovat pienet inarinsaamen ja koltansaamen kielet. Hallitusohjelman mukaisesti onkin laadittu ehdotus toimenpideohjelmaksi, jolla saamen kieliä pyritään elvyttämään. Ehdotuksen laatinut opetus- ja kulttuuriministeriön asettama työryhmä sai työnsä valmiiksi maaliskuussa 2012. Työryhmässä oli mukana edustus saamelaiskäräjiltä sekä mm. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksesta.

Ohjelmaehdotus sisältää varhaiskasvatusta koskevia toimenpiteitä. Saamen kotiseutualueella on saatu hyviä kokemuksia kielipesätoiminnasta, ja työryhmä esittää kielipesätoiminnan vakiinnuttamista. Lisäksi on panostettava saamenkielisen päivähoiton toteuttamiseen lain edellyttämällä tavalla.

Työryhmän mukaan saamen opetusta tulee kehittää koko maassa. Etäyhteyksiä hyödyntävää opetusta tulee kehittää turvaamaan erityisesti saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella annettavaa saamen kielen opetusta. Myös saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen tukemiseksi perustettuja rahoitusmalleja kehitetään. Samoin saamenkielisen oppimateriaalin tuotantoa sekä saamen kielen asemaa ylioppilaskirjoituksissa on tarkoitus kehittää. Elvyttämishojelman tavoitteena on mm. se, että koulutusjärjestelmä tuottaa nykyistä enemmän ja monipuolisemmin saamen kieltä osaavia eri alojen ammattilaisia toimimaan erityisesti opetus- ja palvelutehtävissä.

Hallitusohjelman mukaisesti hallituksen tavoitteena on kansainvälisen työjärjestön (ILO) alkuperäiskansoja koskevan sopimuksen 169 ratifiointi kuluvalle hallituskaudella. Vaikka kyseisen sopimuksen yhteydessä viitataan usein maa-oikeuksiin, sopimus sisältää myös kielen elvyttämisen kannalta olennaisia kohtia. Samoin neuvoteltavana oleva pohjoismaisen saamelaissopi-

muksen luonnos käsittää myös saamen kieltä ja kulttuuria koskevan osuuden.

Hallitus on siis sitoutunut saamelaisten kielellisten oikeuksien turvaamiseen. Saamen kielen

elvyttämisohjelman mukaisesti vireillä on laaja kokonaisuus tätä tavoitetta edistäviä toimia.

Helsingissä 19 päivänä kesäkuuta 2012

Oikeusministeri Anna-Maja Henriksson

Till riksdagens talman

I det syfte som anges i 27 § i riksdagens arbetsordning har Ni, Herr talman, till den minister som saken gäller översänt följande skriftliga spörsmål SS 455/2012 rd undertecknat av riksdagsledamot Maria Lohela /saf m.fl.:

Vad tänker regeringen göra för att trygga de språkliga rättigheterna för de samiska minoriteterna i Finland inom samernas hembygdsområde och utanför hembygdsområdet samt särskilt inom andra stadiets utbildning?

Som svar på detta spörsmål anför jag följande:

I spörsmålet av riksdagsledamot Lohela m.fl. fäster man på goda grunder uppmärksamhet vid ställningen av de samiska språken som talas i Finland. Enligt 17 § i grundlagen har samerna såsom urfolk rätt att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur. Bl.a. samiska språklagen (1086/2003) innehåller preciserande bestämmelser om samernas språkliga rättigheter särskilt inom samernas hembygdsområde.

Såsom konstateras i det skriftliga spörsmålet, bor majoriteten av samerna för närvarande utanför hembygdsområdet. Det uppskattas att 70 procent av samiska barn och ungdomar redan bor utanför det samiska området. Det konstateras också i det skriftliga spörsmålet att trots att kommunerna under vissa förutsättningar har möjlighet att få ersättning för ordnande av undervisning i samiska utanför hembygdsområdet, har relativt lite sådan undervisning ordnats. Detsamma gäller dagvård: trots att kommunerna är skyldiga att ordna dagvård på finska, svenska och samiska, erbjuds dagvård på samiska bara på relativt få orter.

Regeringen är medveten om att alla samiska språk som talas i Finland är utrotningshotade. Särskilt hotade är de små språken enaresamiska och skoltsamiska. I enlighet med regeringsprogrammet har det utarbetats ett förslag till ett åtgärdsprogram som syftar till att stimulera de samiska språken. Den arbetsgrupp som undervisnings- och kulturministeriet tillsatte för att utarbeta förslaget slutförde sitt arbete i mars 2012. I arbetsgruppen var sametinget och bl.a. Institutet för de inhemska språken företrädare.

Arbetsgruppen föreslår en omfattande åtgärdsplan för att stimulera de samiska språken. Åtgärdsförslagen gäller alla samiska språken. Specialåtgärder riktas mot de små språken, särskilt mot skoltsamiskan. Förslagen gäller både samernas hembygdsområde och övriga delar av Finland.

Programförslaget innehåller åtgärder som gäller småbarnsfostran. Erfarenheterna av språkboverksamheten har varit positiva inom samernas hembygdsområde, och därför föreslår arbetsgruppen att denna verksamhet etableras. Dessutom ska man satsa på att dagvård på samiska finns tillgänglig på det sätt som lagen förutsätter.

Enligt arbetsgruppen bör undervisningen i samiska utvecklas i hela landet. För att trygga tillgången till undervisning i samiska särskilt utanför samernas hembygdsområde ska undervisning som utnyttjar fjärranslutningar utvecklas. Även de finansieringsmodeller som upprättats för att stöda det samiska språket och undervisning på samiska ska utvecklas. På samma sätt är avsikten att utveckla produktionen av läromedel på samiska samt det samiska språkets ställning i studentskrivningarna. Ett av målen för stimulansprogrammet är att utveckla utbildningssystemet så

att det i olika branscher frambringar flera och mångsidigare yrkespersoner som behärskar samiska och som kan arbeta i synnerhet inom undervisning och kundservice.

I enlighet med regeringsprogrammet har regeringen som mål att under innevarande regeringsperiod ratificera Internationella arbetsorganisationen ILO:s konvention nr. 169 om urfolk och stamfolk. Trots att man ofta i samband med denna konvention hänvisar till urfolkens rätt till land, innehåller konventionen även artiklar som

är väsentliga med tanke på stimulering av språk. Utkastet till en nordisk samekonvention, som man håller på att förhandla om, innehåller också ett kapitel som gäller det samiska språket och den samiska kulturen.

Regeringen har alltså förbundit sig till att trygga samernas språkliga rättigheter. Såsom åtgärdsprogrammet för att stimulera det samiska språket förutsätter är en omfattande helhet av olika åtgärder som främjar detta mål under beredning.

Helsingfors den 19 juni 2012

Justitieminister Anna-Maja Henriksson